

Magnus Nilsson

En kampdiktare

Poeten Stig Sjödin är idag mest känd för det dussintal diktsamlingar han gav ut på Bonniers mellan 1945 och 1993, och särskilt för samlingen *Sotfragment* som publicerades 1949. Men han var också aktiv som poet inom arbetarrörelsen, där han exempelvis publicerade sig flitigt i fackförbundspressen och skrev prologer till möten och kongresser.¹ Syftet med föreliggande artikel är att undersöka hur han i sina dikter tematiserar och diskuterar sin verksamhet som arbetarrörelsediktare. Det görs framför allt genom en analys av hur han förhåller sig till de kampsånger som ofta apostroferas i hans verk. Kampsången är en central genre i den arbetarlitterära tradition i vilken även Sjödens diktning ingår, men hör hemma i en annan tid. Genom att analysera Sjödin som en kampdiktare i folkhemmet hoppas jag både kunna synliggöra de historiska och politiska förhållanden under vilka han skapade sin poesi och beskriva hans position i en föränderlig arbetarlitterär tradition. Framför allt kommer jag att fokusera på hur Sjödin förhåller sig till idén om litterär autonomi, vilken inte omfattades av de äldre kampdiktarna.

Kampen fortsätter?

I de diktsamlingar Sjödin gav ut på Bonniers hittar man ganska få skildringar av arbetarrörelsen. I *Sotfragment* dyker den exempelvis bara upp i några få av porträttdiktarna i samlingens andra del, och alltid i förbigående. Dessutom

kopplas den genomgående samman med det förflutna. Enligt Sjödens förord till 1954 års utgåva beskriver han i *Sotfragment* ”tjugo- och trettitalet” och när arbetarrörelsen nämns associeras den med en ännu äldre tidsperiod.² ”Agitatoren” tog förr eld på fackföreningsmötena, men efter att ha råkat ut för en arbetsplatsolycka talar han numera ihåligt om ålderdomens lugn.³ ”Idealisten”, som i tio år brann för ”saken” har slocknat.⁴ ”Strejkbrytaren” är utfrusen, men strejken under vilken han ådrog sig kamraternas förakt ligger långt bak i tiden.⁵ ”Förtroendemannen” har en gång valts på livstid och nu ”grånar hans liv mellan möten och förtroendeuppdrag”.⁶ Att ”Svenskameran” ”stod fast” under storstrejken – vilken utspelades 1909 – har nu förblekat.⁷

I Sjödens diktning inom arbetarrörelsen är det vanligare att denna rörelse beskrivs och kommenteras. Även här kopplas den emellertid ofta samman med det förflutna. Som exempel kan man nämna ”Dikter på första maj” som kunde läsas i *Kommunalarbetaren* 1955. Så här lyder den mittersta av diktens tre strofer:

Pojkarna i Tuben vällde sotiga
mot Stora kontoret.
På en säck, i ilsken mönja,
lyste hotfullt orden: Eld och Blod!
Verken stod stilla och valsmästarn
ängslades översiggiven.
De föstes tillbaka.
Några har grånat sig bort ifrån uppdrag,

i folkhemmet

andra försvann under storstrejksåret.
Men ännu kan någon av dem tala om elden
som pyr,
elden som tändes av en dundrande rallare
en gång i Pintorpsbacken.⁸

Liksom i *Sotfragment* är arbetarkampen här förlagd till det förflutna och kämparna har gränat eller försvunnit. Men den eld som en gång tänts pyr fortfarande. Och i ytterligare andra dikter beskriver Sjödin försök att blåsa liv i glöden. En sådan är ”Protokoll – aldrig införda”, som först publicerades i *Beklädnadsfolket* 1967 och sedan, i lätt modifierad form, i diktsamlingen *Härni flaggproblem?* (1970). Där skildras arbetarrörelsen som tämligen förstockad, men i alla diktens tre strofer förekommer försök att väcka dess medlemmar och få dem att intressera sig för samtidens problem. I den första trampar ”en av de yngre [...] ljudligt / i det ostämnda pianot” genom att hävda att arbetarrörelsens samhällsbygge inte är avslutat ”så länge kapitalismen / sätter sugkopp på människan”, i den andra begär en ”virrpanna” diskussion av de teser som framförts i ett högtidstal och i den tredje försöker en ”främmande fågel” göra mötesdeltagarna uppmärksamma på fascismens frammarsch i hans hemland.⁹ Ingen av dem får särskilt mycket gehör för sina åsikter, men att Sjärdins sympatier ligger hos dem som försöker applicera arbetarrörelsens ideal på samtida förhållanden är uppenbart. Det finns också åtskilliga dikter i vilka han mer eller mindre direkt uppmanar läsaren/

åhöraren att göra uppror mot förstelning och dåtidssinriktning och att återuppliva idealen från arbetarrörelsens stolta förflutna. En sådan dikt är hans prolog till Socialdemokraternas kongress 1968. Den inleds med en skildring av de löften som ges i de gamla kampsångerna:

Djupt inne i de gamla sångerna
finns en förtröstan, en visshet:
rättvisekravet ska segra,
en vind, en dånande storm ska äntligen
bereda marken för det nya,
och ur spillrorna och gruset
stiger slaven upp, befriad.¹⁰

Den kampsång som främst apostroferas är naturligtvis ”Internationalen” – som Hans Haste i antologin *Dikter i kamptid* (1977) kallar ”den mest kända av jordens socialistiska kampsånger” – där det profeteras om att det bestående ska störtas i gruset och slavarna uppmanas att stå upp och slå sig fria.¹¹ Dock framhåller Sjödin att sångens löften ännu inte infriats: ”Än är inte sångernas eldande paroller verklighet.”¹² Alltså beskrivs arbetarrörelsens verk som ofullbordat, och läsarna/åhörarna uppmanas, åtminstone implicit, att arbeta för att fullborda det. En liknande uppmaning ges i dikten ”Appeller på första maj” som stod att läsa i *Kommunalarbetaren* 1974. Även där beskrivs hur gamla paroller – och särskilt de som återfinns i arbetarrörelsens kampsånger – kan fungera som utgångspunkt för handling här och nu:

Kämpa för rättvisa, frihet och bröd!
Så står det i sången.
Men detta är ju redan vunna självklarheter.
[...]
Det räcker med ett besök på en skyddad
verkstad,
för att man ska få blicken skurad ren.
En titt bakom turistfasaderna avslöjar fador,
som vi lyckades överge för hundra år sedan.

Kampen för bröd omfattar alla.
Det är därför som vi sjunger Internationalen
i demonstrationståget.
Tag och läs texten en gång till:
Kämpa för rättvisa, frihet och bröd!¹³

Intressant nog tycks Sjödin ha blandat samman kampsångerna. Uppmaningen att kämpa för rättvisa, frihet och bröd återfinns nämligen inte i ”Internationalen” utan i den svenska arbetarrörelsens viktigaste kampsång, som ibland rent av kallas den svenska arbetarklassens nationalsång; Henrik Menanders ”Arbetets söner”.¹⁴ Att han försöker visa att kampsångerna har bäring på dagens verklighet – symboliserad av en ”skyddad verkstad” på hemmaplan och de ”fador” som utspelas i fattigare länder – är dock uppenbart. Även i dikten ”En ros att betrakta på valdagen” som publicerades i *Kommunalarbetaren 1979* finner man uppmaningen att försöka omsätta de ideal som formulerades i kampsångerna i samtiden: ”En ros överränner jag, / så att du inte behöver tveka om färdriktningen. [...] En ros / som hjälper dig minnas texten i Arbetets söner, / och innebörden: den outslitliga solidariteten.”¹⁵

Reformism och antikommunism

I en artikel i *Expressen* 27 juli 1957 deklarerade Sjödin att han var socialist och socialdemokrat.¹⁶ Detta förblev hans politiska hemvist, till och med under 1970-talet, då ”förhållandet mellan de intellektuella och socialdemokratin” enligt Gunnar Fredriksson var ”sämre än någonsin” och författarna ”i stor utsträckning”

stod ”utanför socialdemokratin”.¹⁷ I sina dikter ger Sjödin också uttryck för en i allra högsta grad socialdemokratisk – det vill säga demokratisk och reformistiskt socialistisk – ideologi. I den prolog han skrev till socialdemokraternas kongress 1968 hittar man exempelvis följande formulering:

Ingen kan dämpa slavens outtröttliga skrik
han som anonym bland två miljarder
hungrande och svältande och lidande
högröstat kräver plats vid förhandlingsborden.¹⁸

Här förenas ett patos och bildspråk – den hungrande, svältande och lidande slavens skrik – som man väl närmast förknippar med mer eller mindre revolutionära kampsånger, med den reformistiska socialdemokratin tilltro till förhandlingar. Medan slavarerna i ”Internationalen” uppmanas att slå sig fria beskrivs här hur de kräver att få förhandla med sina förtryckare.¹⁹

Sjödins bejakande av reformer och förhandlingar går hand i hand med en explicit formulerad ovilja gentemot mer våldsamma kampåtgärder, som också den kan anses vara typisk för socialdemokratin. I kongressprologen från 1968 beskrivs exempelvis ordet arbetskonflikt som någonting skrämmande:

Jag växte upp med arbetskonflikternas
många och främmande ord på mina läppar.
De smakade blod, de smakade bekymmer,
ängslan,
plötsligt kunde marken skaka,
eller glida som försätlig lera under fötterna.
Det behövdes bara att någon tog ordet lockout
i sin mun, så kom åskan farande och skymde
himlen.²⁰

I ”Internationalen” hälsas ”uppbrottets timma” och den ”[s]ista striden”.²¹ I Sjödins prolog upplevs det som skrämmande när arbetskampens åskmuller drar in. Någon revolutionsromantik – som annars knappast var någon bristvara just 1968 – finner man alltså inte hos honom. Tvärt om tar han, exempelvis i en prolog skri-

ven till Svenska vägarbetareförbundets kongress 1964, explicit avstånd från revolutionen som ett medel för samhällsförändring. Istället förespråkar han det trägna och fredliga reformarbetet:

Revolutioner är tvång och språng mot döden.
Men framåtskridandet kräver tålmod,
oheroiskt knog, reda i papprena, pyssel
som aldrig föder hjältesånger.²²

Sjödin tar alltså parti för den reformistiska och demokratiska socialdemokratiska arbetarrörelsen, mot den revolutionära kommunism som under 1960- och 1970-talen fick allt fler anhängare i Sverige, inte minst bland konstnärer och intellektuella. I dikten ”Anteckningar om arbetsliv, politik kultur etc” som publicerades i ABF:s tidskrift *Fönstret* 1972 gör han sig rent av lustig över dessa revolutionärer, som enligt hans uppfattning saknade kontakt med den svenska arbetarklassen:

Folk som haft turen att på andras bekostnad
besöka den populära folkrepubliken Kina
kommer hem i proletära mössor. En del har
till och med köpt proletära jämlikhetsrockar.
De ser onekligen ståtliga ut,
det är en progressiv asketism de ålägger sig.
Svenska blåställ fögyller inte på samma sätt.²³

I dikten ”Den enda vägen: Råd till en ung kvinna/man 1974”, som ingår i samlingen *Dikter i Folkets Hus* (1988), tilltalas extremvänsterns företrädare direkt:

Du har ett språk.
Var rädd om det, låt orden alltid betyda
vad de betyder.
Vill du ladda dem extra mycket,
så se till att inte folkmord blir följd.²⁴

Att Sjödin bejakar fredliga förhandlingar innebär inte att han skulle förneka att relationen mellan klasserna präglas av fundamentala orättvisor och intressemotsättningar. I dikten ”Indignationer” i samlingen *Klarspråk* (1971) vänder

han sig explicit mot det samarbete och samförstånd som sker på klassjämlighetens grund. Dikten skildrar en hög chef som varje år låter två arbetare ägna en hel vecka åt att vårrusta en vacker mahognybåt, för att sedan bara göra enstaka utflykter med den under sommaren:

Han förfogade också över egen badstrand,
den bästa för övrigt.
Han sågs aldrig bada.
Han talade gärna om samförstånd,
samarbete.
[...]
Mahognybåten gör sina turer i mitt minne
och påminner mig om kapitalismens grunder,
egennyttan.²⁵

På sådan grund – klassorättvisans – är samförstånd och samarbete inte möjligt. Arbetarrörelsens mål är nämligen att avskaffa denna orättvisa, genom att i grunden förändra relationen mellan klasserna. Men det kan enligt Sjödin inte åstadkommas genom revolution. Istället är det tålmodig och medveten strävan som krävs. Denna hållning presenteras tydligt i hans text till Hans Eklunds symfoni ”Hjalmar Branting in memoriam”:

Vad som betyder någonting är
att arbetarklassen samlar sig
och beslutar att medvetet sträva
mot en samhällsordning där inte
ett litet fåtal skördar lejonparterna
av frukterna.²⁶

Reformism och kampsång

I den sjätte dikten i sviten ”Väggbonader i nya Sverige” i samlingen *Förklaringsstapet* (1977) konstateras att den som tillägnar sig ett främmande språk ”för att kunna föra sina kamraters talan” omärkligt ”övertar detta språks värderingar” och därmed blir en svikare. Därefter vänds blicken mot språket i socialdemokratin program:

Jag läser partiprogrammet.
Långa stycken består av tekniska beskrivningar
om hur den demokratiska socialismen
ska förverkligas och hur medlen ser ut.
De är så långa och snåriga
så att en docent i filologi
kan försvinna in i dem för tid och evighet.

Moral kan inte förvandlas till teknik.
Då börjar sveket.²⁷

Enligt Sjödin finns det alltså ett starkt samband mellan arbetarrörelsens språk och dess värderingar. Hans egen verksamhet som diktare inom denna rörelse kan ses som ett försök att skapa (eller återskapa) ett språk som förmår bära dess grundläggande ideal. Detta tematiseras på ett självreflexivt sätt i Sjödens dikter – bland annat genom att han där går i dialog med den arbetarlitterära traditionen. Exempelvis diskuterar han återkommande förhållandet mellan sina (och den socialdemokratiska arbetarrörelsens) reformistiska ideal och det mer revolutionära patos som utmärker den tidiga svenska arbetarlitteraturens viktigaste genre: kampsången. I sin prolog till en nordisk arbetarkonferens i Malmö 1959 formulerar han exempelvis en kritik av en klassisk kampsång, nämligen Nils Flygs ”Stridssång” (mer känd som ”Oss alla unga”):

Hur längesen är det vi sjöng sången
om blod och kände den brista?
Var den oss någonsin värdig?
Må de som sover under tuvorna förlåta
att jag anar mig en vandring,
som ej kantas av heroiska lik.²⁸

”Stridssång” är verkligen en sång om ”blod” och ”heroiska lik”. Om det vittnar inte minst följande verser: ”Oss skänkes lyckan att offra och lida, / dö för den tro, som bröder helgat med blod.” Dessutom kan Sjödens apostrofering av dem som ”sover under tuvorna” läsas som en anspelning på följande strof i Flygs text: ”En gång när vi alla unga är gömda / djupt un-

der tuvorna där fejden hetast stod. / Skall våra handlingar ej vara glömda / av framtidsfolket, som är barn av vårt blod.”²⁹ Att Sjödin anar ”en vandring / som ej kantas av heroiska lik” bör alltså förstås som en påminnelse om att de klassiska arbetarrörelsesångerna inte står i samklang med den samtida reformistiska och demokratiska arbetarrörelsens ideal.

Även i prologen till vägarbetareförbundets kongress 1964 beskriver Sjödin en diskrepans mellan dessa ideal och den äldre kampdikten. Som påpekats ovan hävdar han ju där att reformismens icke-heroiska knog ”aldrig föder hjältesånger”. Men han framhåller också att det är just detta knog han vill besjunga:

Demokrati bygger man med protokoll och sans,
demokrati odlar man i knappa bibliotek,
organisationen vilar på mödosamt skrivarbete.

Det är odlare i andens örtagård, arbetsmyror,
som skapat underlag för jämlikheten.
För dem vill jag hugga in i hårda hällar
en skrift som står i evärdelig tid:
de byggde inga barrikader,
de vräkte dem lugnt åt sidan med sin kunskap!³⁰

Dock avslutas dikten med en anspelning på ”Arbetets söner”:

Arbetets söner, vägbyggare!
Jag hälsar er i detta hus, ägt av folket,
till kloka samtal är ni kallade,
för att bygga väg och visa väg
i solidaritetens namn.³¹

Något absolut brott med den äldre arbetarlitterära kampdiktningen tycks alltså inte eftersträvas. Istället verkar det som att Sjödin vill *uppdatera* sångerna genom att förena dem med modernare, reformistiska ideal. Ett intressant exempel på det hittar man i hans prolog till Metallarbetarförbundets kongress 1961. Där nämns ”Arbetets söner” explicit.³² Men också ”Internationalen” – och närmare bestämt dess uppmaning till trälarna att slå sig fria – apostro-

feras. Dock tonar Sjödin ned dess revolutionära patos genom att betona att det handlar om en fredlig frihetskamp, som framför allt utspelas på bildningens område:

Tillsammans kan vi berätta i en sång om
drömmen,
om hur arbetshanden fredligt slog sig fri,
hur du vid studielampan reste och gjorde rön
som förändrade din mänsklighet[.]³³

Kampdikt och autonomi

I den intervju i *Expressen* där Sjödin deklarerade att han var socialist och socialdemokrat uttalade han sig såhär om sin syn på relationen mellan politik och litteratur: ”Idag kan jag inte leva utan politik, dvs jag kan inte tänka mig en tillvaro utan politiska element. Jag har mina litterära intressen som huvudarbetsgivare, men politiken trasslar in sig överallt och delvis består mitt skrivande i tangeringar och direkt inblandning.”³⁴ Formuleringen om ”huvadarbetsgivare” är intressant. Sjödin var ju anställd av en fackförbundstidning, nämligen *Skogsindustriarbetaren*, vilket innebär att arbetarrörelsen faktiskt, i rent formell mening, var hans huvudsakliga arbetsgivare.³⁵ Att han ändå lyfter fram de litterära intressena bör alltså förstås symboliskt, som ett påstående att litteraturen trots allt skulle vara viktigare för honom än politiken.

Enligt Lars Furuland har den svenska arbetarlitteraturen stått relativt fri från politiken. Till skillnad från vad som varit fallet i andra länder har arbetarrörelsen i Sverige inte ”krävt partidisciplin eller renlärighet av ’sina’ författare”, skriver han.³⁶ Philippe Bouquet har rent av hävdad att den svenska arbetarlitteraturens förhållande till den socialdemokratiska arbetarrörelsen oftare präglats av konflikt än av underordning.³⁷ Detta stämmer i huvudsak, men inte helt och hållet. Den arbetarlitteratur som växte fram inom arbetarrörelsen från och med slutet av 1800-talet – och till vilken de klassiska kampsångerna hör – var exempelvis

i allra högsta grad underställd politiken, eftersom författarna förutsattes fungera som språkrör för arbetarrörelsen.³⁸ Först när arbetarlitteraturen fick sitt genombrott på bokmarknaden och i den litterära offentligheten blev det vanligare att arbetarförfattarna framträdde som individuella personligheter som främst företrädde sig själva.³⁹

Denna utveckling ingår i en mer övergripande trend. I äldre tider var författarnas uppgift i allmänhet att, med litteratursociologen Bo Bennich-Björkmans ord, formulera ”beslut, idéer, attityder eller känslor” för olika makthavares – exempelvis furstars, magnaters eller institutioners – räkning.⁴⁰ Efter bokmarknadernas framväxt kom de författare som var verksamma där emellertid att ta avstånd från idén om att litteraturen skulle stå i maktens tjänst. Som framhållits av statsvetaren Li Bennich-Björkman upphöjde man istället ”frihet och oberoende” från makten till generell norm.⁴¹ För att illustrera detta citerar hon Vilhelm Moberg, som i en artikel publicerad 1959 – det vill säga ungefär samtidigt som Sjödin gjorde sitt uttalande om litteraturen och politiken – hävdade att författaren måste vara partilös.⁴² Denna norm innebar dock inte nödvändigtvis något avståndstagande från politiken som sådan. Mobergs författarskap, som i allra högsta grad var politiskt, är ett utmärkt exempel på det. Däremot hävdade man, menar Li Bennich-Björkman, *autonomi* från den politiska makten.⁴³

Denna autonomisträvan hittar man hos de flesta av de svenska arbetarförfattare som under 1900-talet var aktiva i den litterära offentligheten. Och, som Furuland påpekar, respekterades den i allmänhet av arbetarrörelsen. Men det innebär inte att författarna skulle ha stått helt fria i förhållande till den politiska makten. Tvärt om finns det flera exempel på hur man försökt skapa mer eller mindre formella samarbeten mellan arbetarrörelsen och författarna. Li Bennich-Björkman uppmärksammar exempelvis att den socialdemokratiska partistyrelsens verkställande utskott 1947 tog initiativ till ett

möte med några yngre författare med socialdemokratiska sympatier, efter att dessa först uttryckt en önskan om närmare kontakter med partiet.⁴⁴ Sjödin var en av dem som bjöds in, men enligt vad han meddelade Bennich-Björkman i en intervju 1989 slutade mötet i ömsesidig besvikelse och med att författarna riktade skarp kritik mot partiet.⁴⁵ 1955 anordnades ytterligare ett möte mellan parti och författare, denna gång på initiativ av Sjödins gode vän Stig Carlson.⁴⁶ Målgruppen var ”kulturpolitiskt tongivande” författare, och bland de inbjudna återfanns förutom Sjödin bland andra Karl Vennberg, Artur Lundkvist och Folke Fridell.⁴⁷ Denna gång avlöpte det hela bättre. Ivar Öhman – som var redaktör för *Folket i Bild* och ansvarig för *Folket i Bilds* folkböcker – betygade efteråt i ett brev till Erlander att denne utverkat betydande *goodwill* hos författarna.⁴⁸ Våren 1967 bjöd Erlander, tillsammans med Olof Palme, åter in författare – bland andra Göran Palm, Svante Foerster och Sven Lindqvist (det är inte känt om Sjödin var med) – till ett möte, med syfte att mobilisera dem inför valet följande år.⁴⁹ Och, i detta val fick socialdemokraterna, som framhållits av Kjell Östberg, verkligen ”stöd av kulturarbetare i en omfattning man aldrig tidigare eller senare fått”, något han förklarar med att Palme byggt goda relationer till dem.⁵⁰ Bland annat skrev Tage Danielsson boken *En soffliggares dagbok* (1968) för att övertyga socialdemokraternas sympatisörer att verkligen rösta.⁵¹ Per-Anders Fogelström propagerade också i valrörelsens slutskede i stort uppslagna annonser i pressen för att man skulle rösta på socialdemokraterna.⁵² Sjödins insatser 1968 verkar främst ha varit av intern karaktär. Bland annat skrev han ju, som tidigare nämnts, en prolog till den socialdemokratiska partikongressen det året.

I samband med IB-affären 1973 förlorade socialdemokratin stöd hos många intellektuella, inklusive många författare.⁵³ Sjödin var också starkt kritisk till partiets agerande.⁵⁴ Ändå förblev han socialdemokratin trogen och i samband med valen 1973 och 1976 gjorde han propaganda för partiet genom att medverka i två skrifter som

utgavs av Kulturarbetarnas Socialdemokratiska Förening: *du vars hjärta är hos vänstern* (1973) och *”man kan inte äga en katt”* (1976).⁵⁵

Den övergripande utveckling från heteronomi till autonomi som Li Bennich-Björkman beskriver, och som hon kopplar till bokmarknadernas framväxt, är alltså inte till hundra procent tillämplig på den svenska litteraturens historia. Detta gäller i särskilt hög grad arbetarlitteraturen. För det första har den inte helt och hållit varit något bokmarknadslitteratur, utan också en rörelselitteratur. För det andra finns det, som visats ovan, exempel på att arbetarförfattare (liksom andra författare) stått nära arbetarrörelsen och rent av deltagit i dess propaganda, även om de varit aktiva på bokmarknaden.

Sjödin ingår i båda dessa grupper. Därför kan det finnas anledning att ifrågasätta hans autonomi. Uttrycker exempelvis de dikter han publicerade i fackförbundspressen fackföreningsrörelsens eller hans egna ideal? Kan författare som medverkar i publikationer som syftar till att göra propaganda för ett politiskt parti anses agera självständigt?

Innan man formulerar svar på dessa frågor kan det vara värt att notera att de faktiskt diskuteras i Sjödins poesi, särskilt i de verk han skrev inom arbetarrörelsen och ofta genom att han går i dialog med äldre tiders kampdiktning. Ett bra exempel hittar man i prologen till den nordiska arbetarkonferensen i Malmö 1959. Den inleds med att Sjödin betonar sin frihet i förhållande till den arbetarrörelse han besjunger, genom att beskriva diktandet som ”ett självpåtaget uppdrag, utan licens”.⁵⁶ Även i ”Ordet och friheten”, en diktsvit skriven till *Arbetets 75-årsjubileum* 1962, tematiserar Sjödin rollen som arbetarrörelsediktare, och även här understryker han sin autonomi:

Jag kan inte inrätta mig som befraktare
av dagliga bekymmer
Är varken kamel eller pråm,
ingen klövjehäst åt alla köande behov.
Min dyrbara frihet består i att axla

ett ord och försöka skänka det kraft.
Men i den tystnad som alltmer vidgar
sina ringar omkring mig,
kan jag kanske en vanlig dag finna åt min
kamrat och vän
en ny bild, ett grundämne vars struktur
och byggnad jag ännu ej sett i modell.⁵⁷

Här poängterar Sjödin åter sin ”frihet”. Men han understryker också arbetarrörelsediktarens *skapande* roll. Medan den tidiga kampdikten framför allt syftade till att *förmedla* politiska budskap som redan skapats inom arbetarrörelsen, vill Sjödin *skapa* någonting radikalt nytt. Istället för att ”befrakta” det som redan finns vill han formulera någonting som inte ens tänkts tidigare.

Sjödins förhållande till den äldre kampdiktingen är alltså ambivalent.⁵⁸ Å den ena sidan anser han att de gamla kampsångerna innehåller ideal som fortfarande är värda att förverkliga, och att de rent av kan inspirera dem som försöker revitalisera i arbetarrörelsen. Å den an-

dra sidan anser han att de ibland är ur takt med tiden, såväl beträffande form som innehåll. Dessutom kräver han en större grad av frihet än den som tillerkändes gamla tiders kampdiktare.

Trots Sjödins betonande av autonomi är det naturligtvis uppenbart att hans arbetardiktning står i den socialdemokratiska arbetarrörelsens tjänst, åtminstone på ett allmänt plan. Det behövs i och för sig inte betyda att han inte skulle vara autonom i förhållande till denna rörelse – det kan ju vara så enkelt att han faktiskt var socialdemokrat och av egen fri vilja gav uttryck för detta i sin diktning. Men det går inte heller att bortse från att denna diktning påverkades av de sammanhang i vilka den skapades. Att Sjödin kunde vara nog så kritisk i sina skildringar av arbetarrörelsen – exempelvis skildrar han ju, som visats ovan, partisammanskomster som tomma ritualer och hävdar att det socialdemokratiska partiprogrammets språk utgör ett svek mot arbetarna – tyder dock på att han i allra högsta grad uppvisar en autonomi som man inte finner hos äldre tiders kampdiktare.

Noter

- 1 Magnus Nilsson, ”Arbetarpoesin och offentligheterna: Exemplet Stig Sjödin”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 50, nr 1 (2020): 22–32.
- 2 Stig Sjödin, *Sotfragment* (Stockholm: Folket i Bild, 1954), 13.
- 3 Sjödin, *Sotfragment* (Stockholm: Prisma/Fib:s lyrikklubb, 1965), 58.
- 4 Sjödin, *Sotfragment* (1965), 59.
- 5 Sjödin, *Sotfragment* (1965), 61.
- 6 Sjödin, *Sotfragment* (1965), 63.
- 7 Sjödin, *Sotfragment* (1965), 70.
- 8 Stig Sjödin, ”Dikter på första maj”, *Kommunalarbetaren* 45, nr 7 (1955): 7.
- 9 Stig Sjödin, ”Protokoll – aldrig införda”, *Beklädnadsfolket* 24, nr 14 (1967): 32.
- 10 Birger Norman och Stig Sjödin, *Prologer* (Stockholm: Folket i Bild, 1971), 48.
- 11 Eugène Pottier, ”Internationalen”, i *Dikter i kamptid*, red. Hans Haste (Stockholm: Pogo Press, 1977), 132–133.
- 12 Pottier, ”Internationalen”, 132–133.

- 13 Stig Sjödin, ”Appeller på första maj”, *Kommunalarbetaren* 64, nr 8 (1974): 5.
- 14 Henrik Menander, ”Arbetets söner”, i *Dikter i kamptid*, red. Hans Haste (Stockholm: Pogo Press, 1977), 68–69.
- 15 Stig Sjödin, ”En ros att betrakta på valdagen”, *Kommunalarbetaren* 69, nr 19 (1979): 10.
- 16 Stig Sjödin, ”Suppleanten Stig Sjödin berättar: ’Politiken har gjort mig rikare’”, *Expressen*, 27 juli 1957.
- 17 Citerat enligt Kjell Östberg, *1968 – när allting var i rörelse* (Stockholm: Prisma & Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola, 2002), 76.
- 18 Norman och Sjödin, *Prologer*, 48.
- 19 Pottier, ”Internationalen”, 132.
- 20 Norman och Sjödin, *Prologer*, 50–51.
- 21 Pottier, ”Internationalen”, 132.
- 22 Norman och Sjödin, *Prologer*, 22..
- 23 Stig Sjödin, ”Anteckningar om arbetsliv, politik, kultur etc”, *Fönstret* 18, nr 6 (1972): 33.

- 24 Stig Sjödin, *Dikter i Folkets Hus* (Stockholm: Folkets Husföreningarnas riksorganisation, 1988), 12.
- 25 Stig Sjödin, *Klarspråk* (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1971), 37.
- 26 Stig Sjödin, "Hjalmar Branting in Memoriam", i *Människans glädje: Dikt och musik om arbete, rättfärdighet och människovärde* (Stockholm: Proprius, 1994), 21. Med tanke på att lejon inte är kända för att vara särskilt förtjusta i frukt måste metaforen anses vara tämligen misslyckad.
- 27 Stig Sjödin, *Förklaringsstapet* (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1977), 54.
- 28 Stig Sjödin, "Jag anställer mina ord i solsen: Prolog till nordiska arbetarkonferensen i Malmö 5.9.1959", *Arbetet*, 5 september 1959.
- 29 Nils Flyg, *Folkets sånger* (Stockholm: Frams förlag 1920), 46–47. Melodin till "Stridssång" är hämtad från den revolutionära 1800-talsmarschen "Warszawianka".
- 30 Norman och Sjödin, *Prologer*, 60–61.
- 31 Norman och Sjödin, *Prologer*, 61–62.
- 32 Stig Sjödin, "Inledning till spelet Det lyser en framtid", *Metallarbetaren* 72, nr 33 (1961): 13.
- 33 Sjödin, "Inledning till spelet Det lyser en framtid", 13.
- 34 Sjödin, "Suppleanten Stig Sjödin berättar: 'Politiken har gjort mig rikare'".
- 35 Han medverkade också regelbundet som krönikör i *Kommunalarbetaren*. Som framgått av denna artikel publicerade han sig även i många andra fackförbundstidningar och skrev dessutom diktverk till olika arbetarrörelseorganisationer.
- 36 Lars Furuland, "Arbetets ansikten i arbetarlitteraturen", *Arbetarhistoria* 8, nr 1–2 (1984): 15.
- 37 Philippe Bouquet, *L'individu et la société dans les oeuvres des romanciers prolétariens suédois (1910–1960) T. 1* (Paris: Champion, 1980), 18–19, 648.
- 38 Magnus Nilsson, *Arbetarlitteratur* (Lund: Studentlitteratur, 2006), 35–49.
- 39 Nilsson, *Arbetarlitteratur*, 50.
- 40 Bo Bennich-Björkman, *Författaren i ämbetet: Studier i funktion och organisation av författar-ämbeten vid svenska hovet och kansliet 1550–1850* (Stockholm: Svenska bokförlaget, 1970), 11.
- 41 Li Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker: Författarautonomi och statsstyrning i Sverige* (Stockholm: Tidens Förlag, 1991), 15.
- 42 Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker*, 16.
- 43 Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker*, 17.
- 44 Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker*, 168–69.
- 45 Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker*, 169.
- 46 Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker*, 191.
- 47 Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker*, 192.
- 48 Bennich-Björkman, *Statsstödda samhällskritiker*, 192.
- 49 Kjell Östberg, *I takt med tiden: Olof Palme 1927–1969* (Stockholm: Leopard förlag, 2010), 323.
- 50 Östberg, *I takt med tiden*, 323.
- 51 Östberg, *I takt med tiden*, 323.
- 52 Per Rydén, *Till de folkhemske: Om den verkliga vitterheten under efterkrigstiden* (Stockholm: Carlssons, 1994), 28.
- 53 Kjell Östberg, *När vinden vände: Olof Palme 1969–1986* (Stockholm: Leopard förlag, 2010), 156.
- 54 Östberg, *När vinden vände*, 157.
- 55 *du vars hjärta är hos vänstern* (Stockholm: Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening i Stor-Stockholm, 1973); *"man kan inte äga en katt"* (Stockholm: Kulturarbetarnas Socialdemokratiska förening i Stor-Stockholm, 1976).
- 56 Sjödin, "Jag anställer mina ord i solsen: Prolog till nordiska arbetarkonferensen i Malmö 5.9.1959".
- 57 Norman och Sjödin, *Prologer*, 43–44.
- 58 Över huvud taget präglas den moderna svenska arbetarlitteraturen av ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen. Magnus Nilsson, "Inordning och uppror: Om det ambivalenta förhållandet till traditionen i modern svensk arbetarlitteratur", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 42, nr 1 (2012): 49–62.

Summary

An Agitational Poet in the Welfare State

This article analyses how the Swedish working-class poet Stig Sjödin (1917–1993) thematizes, in his works, his role as a labour movement poet. This is done through an investigation of his relationship to older agitational labour movement songs. These songs constituted an important genre within the tradition of Swedish working-class literature around the turn of the twentieth century. However, they belong to a different era than Sjödin's poetry, and were shaped by different conditions. Therefore, a comparison can make visible what is historically specific about Sjödin's oeuvre.

Keywords: working-class poetry, labour movement poetry, Stig Sjödin, literary autonomy